

ÖZET

Türk ulusunun seramik malzemeyi sanata dönüştürme geleneği yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Ancak bu gelenek; öncelikle mimaride verilen örnekler, daha sonra ihtiyaçlar değişkenlik gösterdikçe yeni alanlar ve biçimler kazanmıştır. Çağdaş Türk seramik sanatının başlangıcı ise cumhuriyet tarihimizle birlikte varlık gösterir. Bu Yeni kurulan bir devlet, yeni yönetim biçimi ve her açıdan bilgiye, öğrenmeye, sanata, vs. aç bir toplum demektir. Bu süreç bir çağdaşlaşma, aydınlanma sürecidir ve devlet desteği ile ilk adımlar atılmıştır. Atılan bu ilk adımların öncüleri olan sanatçılar ve onların yetiştirdiği yeni nesiller, seramik sanatının çağdaşlaşması yolunda tabii ki geleneğinden ilham almıştır. Ancak sözü edilen gelenek, sadece Türk ulusuna ait değil Anadolu'nun geçmiş kültürlerini de içinde barındıran, arkeolojik buluntuların ışığında ortaya çıkan bir zenginliğe de sahiptir. Çağdaş Türk seramik sanatının oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayanlar, bu zenginliği eserlerinde imgeleştirmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Seramik, sanat, arkeoloji, imge, gelenek.

ABSTRACT

The tradition of transforming the ceramic material to an art work in Turkish nation is based on centuries ago. However, the examples of the architecture that was given primarily within this tradition have been registered new forms and fields by means of the varied human needs. The beginning of the contemporary Turkish art displays as to the history of the Turkish Republic. It meant a newly established state, a new form of government and from every angle having an insatiable desire for knowledge, learning and art, etc. This is a modernizing and enlightenment process of which first steps have been taken with the support of the state. The pioneer artists of this first steps and new generations that have been trained by them were inspired from the tradition of ceramic art in the way of modernization. However, the mentioned tradition, which holds not only the history of the Turkish nation but also the past cultures of Anatolia has richness that occurred in the light of archaeological finds. The artists who contribute to the formation and developed the contemporary Turkish ceramic art have imaged this mentioned richness in their works.

Keywords: Ceramic, art, archeology, image, tradition.

* Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

Türk seramik sanatı, çağdaş örneklerini vermeye başladığı cumhuriyet dönemine gelinceye dek yurt bildiği Anadolu topraklarının daha önce de diğer medeniyetler tarafından yerleşim yeri olması nedeniyle hâlihazırda zengin bir seramik envanterine sahiptir. Bunun göstergesi arkeolojik çalışmalardan elde edilen verilerdir. Bu veriler; insanoğlunun toprağı su ve ateşle buluşturma serüveninin çok erken dönemlere rastladığını gösteren arkeolojik buluntulardır. Arkeolojik buluntular içerisinde seramikler ise dayanımı nedeniyle en önemli belgeler niteliğindedir. Bu belgeler, “Anadolu’da Neolitik Çağ’a kadar giden seramik üretiminde kült eşyası ve ardından kullanıma yönelik kap kacak” olarak karşımıza çıkmaktadır. (Düring, 2011: 128)

Seramik buluntular, üretildikleri dönem ile ilgili kültürel, sanatsal, sosyolojik ve inançsal bilgileri geleceğe taşımaktadır. Buna ek olarak, kaynağı Anadolu toprakları olan sözü edilen bilgi ve görgü çağdaş Türk seramik sanatına esin kaynağı olma niteliği de taşımaktadır. Ancak; değeri bu kadar yüksek bir malzeme olan seramiğin sanat nesnelere dönüşmesi ya da bir başka deyişle sanat olarak algılanmaya başlaması ise çok daha gecikmeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çıkış önce Avrupa, daha sonra Amerika ve tüm dünyada etkili olmuş, kimi zaman dünya savaşları ile kesintiye uğramış, kimi zaman endüstrileşmeye bir karşı duruş sergilemiş, kimi zaman da kaynağını gelenekten alarak yeni söylemler oluşturmuştur. Türk seramik sanatının gelişim süreci de benzer evrelerden geçerek cumhuriyet sonrasında destek ve ilginin de artması ile özellikle 1950 sonrasında bir ivme kazanmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle sanatsal çalışmalarını seramik alanında gerçekleştiren ve bu sanatın uluslararası platformda da temsilcisi olan sanatçılardan birçoğunun kendilerine özgü yaklaşımlarla Anadolu topraklarının arkeolojik kaynaklarını imgesel olarak kullandığı gözlemlenmektedir. İmge kavramı; “sanatçıların düş güçleri ile yarattıkları, duyu ve düşüncelerle ilgili kavramları da içeren, aynı zamanda simgesel nitelik gösteren zihinsel görüntü” olarak tanımlanabilir. ¹Sözü edilen simgesel görüntüler bir sanatçının yaratım süreci içinde bilgi seviyesinden tasarımlara, taslaklara dönüşürken sürekli zihninde dönen ve daha sonra hayata geçirip somutlaştırdığı eserleri oluşturmaktadır. Bu süreçte Anadolu topraklarının var olan sonsuz hazinesinden alıntılanmamak, esinlenmemek ise neredeyse mümkün değildir. Çünkü özellikle plastik sanatların en önemli kaynağıdır var olanlar. Var olanla ilgili 20. yüzyılın en büyük filozoflarından olan Jean-Paul Sartre’nin kaleme aldığı İmgelem kitabında şu ifadeler yer alır ve sanatın gücünü bize kanıtlar; “Masanın üstündeki şu beyaz kâğıda bakıyorum; biçimini, rengini, konumunu algılıyorum. Bu farklı niteliklerin ortak özellikleri var: en başta, varlığı hiçbir biçimde benim keyfime bağlı bulunmayan, bir tek saptayabileceğim varoluşlar olarak kendilerini sunuyorlar bakışıma. Benim içindirler, ben değildirler. Ancak, başkası da değildirler, yani hiçbir kendiliğindenliğe, ne benim ne de başka bir bilincin kendiliğindenliğine bağımlı değildirler. Aynı anda, hem burada bulunurlar hem de eylemsizdirler. Duyumlanabilir

¹ <http://www.edebiyatdefteri.com/yazioku.asp?id=64719>

içeriğin pek çok kez betimlenen bu eylemsizliği, kendinde varoluştur. Bu yaprağın, bir tasarımlamalar bütününe indirildiğini ya da bundan daha fazlası olduğu ve olması gerektiğini tartışmak bir şeye yaramaz. Kesin olan şey, saptadığım beyazın, benim kendiliğindenliğim tarafından üretilmeyeceğidir”. (Sartre, 2006: 7) Buna karşılık var olana sanat yoluyla müdahale edebilir. Sanat yoluyla var olan sanatçısına ait olanla harmanlanarak yeniden üretebilir. Anadolu topraklarının insan eliyle yapılmış var olanlarının başında ise arkeolojik buluntular gelir. Sözü edilen buluntular, sanat alanları için ise ilham kaynakları ve sanatçısının imgelemleridir. “Yaratıcı İmgelem” için; bir konu hakkında bilgi edinme, gerekli imgeleri oluşturma, konu üzerinde çok yoğun bir düşünme ve merak gibi, aşamalı bir süreçten bahsedilebilse bile bu süreç sürekli değildir. “Kuantumlu”dur. Kesiklidir. Çünkü Bilimde ya da sanatta “yaratıcı imgelem” bir konu üzerinde yoğun bir düşünme ve yoğun bir imgelem yapılırken birden bir “sıçrama” ile oluşur. “Zihinde kıvılcım çaktı” ya da “ilham geldi” denir. (İşildak,2008: 68)

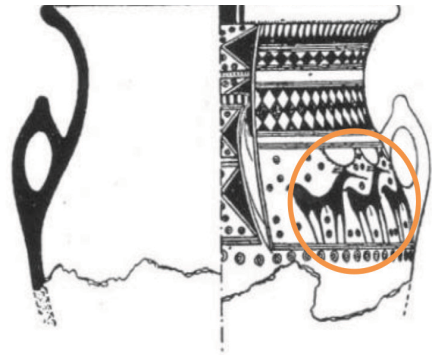
Arkeolojik İmgelem Örneklemeleri

Bu bağlamda çağdaş Türk seramik sanatında zihinde çakan kıvılcımın yadsınamaz kaynaklarından biri arkeoloji ve onun bize sunduklarıdır.

Çağdaş Türk seramik sanatında arkeolojik imgelem dendiğinde belki de ilk akla gelen isim Sadi Diren’dir. Sadi Diren; “1953’de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümü’nden mezun olur. Davetli olarak gittiği Almanya’da 1964 yılına kadar endüstride tasarımcı olarak çalışır ve bu yıllarda serbest sanatçı olarak yaptığı çalışmalarla uluslararası bir ün kazanır. 1964 yılından başlayarak seramik dersleri verdiği Güzel Sanatlar Akademisindeki atölyesinde, yeni seramik ustalarının yetişmesine öncülük eder” .(Giray, 1998: 27)

Resim 1: Sadi Diren, Seramik Form. 1987.

Erken Frig Boyalı Seramiği, Profil ve Desen Çizimleri.

Sadi Diren'in sanatında en önemli unsurlardan biri Anadolu kültürüdür. "Sırlı, sırsız seramik formlarında, figür yorumlarında, bronz heykellerinde hep Anadolu'nun izlerini görmek mümkündür". (Erman, 2010: 82)

Verilen örneklerde de (Resim:1) gözlemlenebileceği gibi Sadi Diren, arkeolojik imgeleri buluntuların biçimlerinden, süsleme öğelerinden esinlenerek seramiklerinde yorumlamıştır. Sanatçı; eserlerini oluştururken kullandığı malzeme, biçim, teknik ve öz birliğini gelenekle harmanlayarak izleyici ile buluşturmaktadır. Sözü edilen harmanın sırrı Diren'in şu sözlerinde gizlidir; "yüzeysel seramiklerde desen, renk, kompozisyon, hacimli seramiklerde biçim ile ilgili kurallar uygulandığı ölçüde seramik sanat olur". (Diren, 1989: 4) Anadolu'da varlığını sürdürmüş en önemli medeniyetlerden biri olan Hitit Uygarlığına ait buluntu öğelerini eserlerinde barındıran bir diğer seramik sanatçımız da 1960'da Füreyya Koral ile seramik çalışmalarına başlayan Bingül Başarır'dır. Sanatçı eserlerinde arkeolojik imgeleri ustalıkla kullanmış, Hitit dönemi kabartmalarını ve günlük yaşam sahnelerini yorumlayarak çağdaş yüzeylere taşımıştır.

Resim 2: Bingül Başarır, Seramik Form, Hitit'e Selam, 1999.

Alaca Höyük Sfenksi, Taş Kabartma, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara.

Bingül Başarır eserlerinde, arkeolojik imgeleri daha çok kendine has yorumuyla bezeme öğesi olarak kullanmıştır (Resim: 2). Bu bezemeler geçmiş, geleneği, geleceğe taşımada önemli bir rol üstlenmektedir.

Arkeolojik buluntuları esin kaynağı olarak kullanan ve bunu kendi değimi ile "Hitit rüzgârına kapılmak" olarak ifade eden bir diğer sanatçı da 1962'de Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümü'nden mezun olan Erdiç Bakla'dır. Bakla; "seramik ve heykel eserlerinde ilk gününden bu yana Hitit sanatının görsel sadeliğinden yola çıkarak Hitit heykellerini günümüz sanat anlayışı, form ve malzemeleriyle yeniden diriltmek arzusundadır. Sanatçı, Türk sanatının bu şekilde kendi özünden beslenerek

ilerleyebileceğini”²düşünmektedir. Bakla, “kendi özü” olarak nitelendirdiği Anadolu topraklarının farklı dönemlere ait arkeolojik buluntularını kendi plastik anlayışı ile yorumlayarak yeni imgeler yaratmaktadır. Aşağıdaki örnek Çatalhöyük kazılarında esinlendiği çalışmalarındandır.

Resim 3: Erdinç Bakla, Çatalhöyük, Mother-Goddess 1. porselen, 25x13x10 cm, 2010.

Çatalhöyük Ana Tanrıça heykelciği, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara.

Erdinç Bakla'nın (Resim: 3) “Seramik–Heykel diyebileceğimiz kadın konulu çalışmalarında figürler kısmen soyutlanmış elle şekillendirilip renklendirilmiş ve çamurun dokusu vurgulanmıştır. Anadolu’da yaşamış uygarlıklardan esinlenerek yaptığı çalışmalarında tanrıça yorumları dikkat çekicidir. Bereket tanrıçası Artemis, zafer tanrıçası Nike, Hitit güneş tanrıçası ve kadın büstleri Erdinç Bakla'nın konularını oluşturur”. (Sönmez, 2007: 115)

Arkeolojik imgelerin seramik sanatında kullanımı; geleneğin özümsemekle yorumlanmasının da bir göstergesidir. Bir sanat alanında gelenekten beslenmek, o geleneğin devamı ve kültür oluşumu için çok önemli bir unsurdur. Bu devamlılığı sağlamak, aynı zamanda seramik malzemenin özünü yitirmeden bir ileti aracı olarak kullanmak bazı seramik sanatçılarımızın sözünü söyleme yolu olmuştur. Bu sanatçılardan biri olan Cemalettin Sevim, eserlerinde çamurun rengini dokusunu dışlamadan çoğu zaman esin kaynağını gelenekten almıştır. Eserlerinde, arkeolojik imgeler de kullanan sanatçı bunu Ece Kanışkan'ın yüksek lisans tezi için yapılan röportajda şöyle açıklamaktadır; “daha önce yalın heykel çalışıyordum.... Biraz da insanların tanıdığı bildiği şeyleri yapmak istedim. Ana tanrıça figürleri de insanları yüzyıllardan beri etkilemiştir”.(Kanışkan, 1998: 117)

² <http://www.turkulerleerzurum.com/vidolar-2/dadas-erdinc-bakla-seramik.html>

Resim 4: Cemalettin Sevim, Seramik Form, 2000.

Anadolu'da Bronz Çağında Yapılmış Mermer Tanrıça, Metropolitan Müzesi, ABD.

Sevim'in sözleri aslında birçok sanatçının esin kaynağı olan ana tanrıça (idol) biçiminin (Resim: 4) ne kadar etkin olduğunu ve hem sanatçısını hem de alımlayıcısını büyülediğini doğrular niteliktedir. Belki de idollerin birçok sanatçının arkeolojik imgelerinin başında gelmesinin bir nedeni de budur. Bu bağlamda bakıldığında örnek sanatçı sayısını arttırmak da mümkündür.

Eski çağlarda mülkiyetin en önemli simgesi olan mühürler de Anadolu topraklarının en önemli armağanlarındandır. Özellikle Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit dönemlerinde kullanımına sıklıkla rastlanan silindir ve damga mühürler, belge olarak kilin kullanılmasından dolayı seramik sanatı için ayrıca önem taşımaktadır. Bu mühürler üzerinde kullanılan semboller ve yazılar (çivi-hiyeroglif), mühürlerin biçimleri seramik sanatçılarına ilham kaynağı olmuştur.

Resim 5: Kamuran Özlem Sarnıç, İzler, 2000. Tuhurvaili'nin mühür baskısı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara.

Resim: 5’te verilen örnek eserde ise Hitit mühürlerinin imlerini Anadolu topraklarının diğer imleri ile birlikte” İzler” adını taşıyan seride yorumlanmıştır. Bu eserlerde mühürleme eylemi kavramsal olarak ele alınmış ve Anadolu’ya damgasını vurmuş iki devlet olan Hitit ve Osmanlı’nın izleri imgeleştirilmiştir.

Tüm bu örneklere ek olarak, Anadolu topraklarının arkeolojik açıdan zenginliği bu kaynaktan beslenen sanatçıların eserlerinde değişik biçimlerle ve yorumlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kendi içinde de zenginlik yaratan bir olgu haline dönüşmektedir. Buna bağlı olarak lisansüstü çalışmalarda da sıklıkla başvuru alan, araştırılan ve yeniden yorumlanan konuların başında gelmektedir. 2009 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü tarafından düzenlenen Sanat ve Tasarım Alanlarında Lisansüstü Eğitim Sempozyumu” çerçevesinde Feyza Özgündoğdu tarafından kaleme alınan “Seramik Sanatı Konulu Lisansüstü Tezlerde Yaklaşımlar ve Yayınların Değerlendirilmesi” başlıklı bildiri lisansüstü tezler kategorize edilmiştir. Bu kategorizasyon içinde seramik sanatında arkeolojik imge kullanımı ile ilintilendirilebilecek şu başlıklı tezler karşımıza çıkmaktadır;

“• Arkeolojik buluntu seramiklerinin incelenmesi ve yorumlanması:

- Hitit Seramiği ve Günümüz Endüstriyel Seramik Tasarımında Biçim-İşlev İlişkisi, Emine Gönüllü, Yüksek Lisans. Danışman: Prof. Sadi Diren 1992.

- Tarih Öncesi Çağlarda Tunç Çağı Sonuna Kadar Anadolu’da Görülen Hayvan Figürlü Seramikler, Mustafa Yıldız, Yüksek Lisans. Danışman: Prof. Dr. Güngör Güner, 2004.

- M.Ö. 3000- M.Ö. 1200’de Anadolu’daki İçki Kapları ve Çağdaş Bir Öneri, Şerif Günyar, Yüksek Lisans. Danışman: Prof. Dr. Erdinç Bakla, 1995.

- Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan Helenistik Döneme Kadar Bulunan Ana Tanrıçalar ve Günümüzdeki Seramik Yorumları, Ece Kanışkan, Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Ayşegül Türedi Özen, 1998.

- Hititlerde Bir Kült Objesi Olan Boga Bası ve Boynuz Formunun Çağdaş Seramik Yorumları, Emet Egemen Işık, Yüksek Lisans. Danışman: Öğr. Gör. M. Doğan Özgündoğdu, 2003".(Özgündoğdu, 2009: 115)

Yukarıda verilen örnek araştırma arkeolojik imgelerin seramik sanatına esin kaynağı olmaya devam edeceğinin bir göstergesidir. Faruk Atalayer'in Toprak-Seramik Sanatı Yaratıcılık üzerine söylediği şu sözleri seramik sanatında arkeolojik imgelemin devamlılığını destekler niteliktedir; "imgelem, imlem; bilinmeyeni, fark edilmeyeni, duyumsanmamış olanı, bilinenlerle ilişkilendirerek (benzetmeden kıyasa kadar pek çok yöntemle) varlıklaştırmaya, canlandırmaya, nesnelleştirip yansıtmaya katılır. Bunun özgül, özgür kullanımı ile yani özgün-estetik imgeleme ve imlemin üretimiyle: "1) Fark etme, ayırt etme, yakalama, 2) Değiştirme, özelleştirme ve canlandırıp varlıklaştırma gibi (hem zihinsel, hem de özdeksel olarak) katılımcı işlevleri üstlenmektedir. Toprak-seramik, ne kadar geleneksel ve sanayi alanına sıkıştırılmış olursa olsun, biçimlendirmede, hala en etkin "sunum dili" olarak varlığını sürdürmektedir".(Atalayer, 2005: 14)

Sonuç ve Değerlendirme

Çağdaş Türk seramik sanatında yer bulan arkeolojik imgelem, Cumhuriyet tarihimizin öncü seramik sanatçıları ile başlayan bir serüvendir ve her dönem önemini korumuştur. Bu önemin göstergesi olan sanatsal eserler ve bilimsel çalışmalar her kuşağa esin kaynağı olmaya devam etmektedir. Toprağı şekillendiren, kendi benliğini ona esin kaynağı olan her şeyle yoğuran sanatçılar, Anadolu topraklarının onlara sundukları geçmişin tanıklarını yeniden ele almaya devam edeceklerdir. Bu yeniden ele alış, gelecek nesillere söylenmiş yeni sözleri oluşturmaktadır. Sözü edilen yeni sözler belki de ileride seramik sanatçılarının yeni imgelemlerini oluşturacaktır. Tüm bunlara ek olarak şunu söylemek yanlış bir tespit olmaz; seramik, bir imgelem varlığıdır ve sanatçısının elinde somutlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ATALAYER, Faruk, Toprak - Seramik: imge, imgelem, imlem ve Yaratıcılık, Anadolu Sanat, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Sayı: 16, Bahar 2005, Sayfa: 9-18.
2. DİREN, Sadi, Seramikte Kırk Yıl, Sanat Çevresi, Süreli Yayın, Kurşit Ofset, Sayı: 127, 1989, s. 4.
3. DÜRİNG, S., Bleda, The Prehistory of Asia Minor: From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies, Cambridge University Press, 2011.
4. ERMAN, Deniz Onur, Cumhuriyet Sonrası Türk Seramik Sanatının Çağdaşlaşma Süreci, Sanat ve Tasarım Dergisi, Gazi Üniversitesi G.S.F yayınları, sayı:6, Ankara, 2010, s:77-93.
5. GİRAY, Kıymet, Türkiye’de Sanat, Sayı:33, Mart/Nisan, İstanbul, 1998, s: 24-28.
6. İŞILDAK, R. Suat, Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED) Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2008.
7. KANIŞKAN, Ece, Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Helenistik Döneme Kadar Bulunan Ana Tanrıçalar ve Günümüzdeki Seramik Yorumları, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998.
8. SARTRE, J. Paul, İmgelem, İthaki Yayınları, (çev: Alp Tümertekin), İstanbul, 2006.
9. ÖZGÜNDOĞDU, Feyza, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Alanlarında Lisansüstü Eğitim Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul, 2009, s. 115.
10. SÖNMEZ, Nazan, Çağdaş Seramik Sanatında Figür Eğilimi, Seramik Türkiye, Ocak-Şubat No: 19, 2007, s: 115.

İNTERNET

- <http://www.edebiyatdefteri.com/yazioku.asp?id=64719> (erişim: Kasım 2013)
<http://www.turkulerleerzurum.com/videolar-2/dadas-erdinc-bakla-seramik.html>
(erişim: Nisan 2013)

GÖRSEL KAYNAKLAR

1. 1/1: <http://lebriz.com/pages/artist.aspx?section=130&lang=TR&artistID=612&periodID=-1&pageNo=0&exhID=0> (erişim: Ocak 2014)
1/2: UÇANKUŞ, H. T. Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi FRİGYA (Kültür Rehberi). Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi / 348. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/2977, 2002.
2. 2/1: <http://m.atmosart.birman.com.tr/en/urunrubu/33/2> (erişim: Ocak 2015)
2/1: DARGA, A, Muhibbe, Hitit Sanatı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, Sayı: 56, 1992, s. 135.
3. 3/1: <https://www.pinterest.com/pin/548102217122842721/> (erişim: Şubat 2015)
3/2: <http://arkeokur.tumblr.com/page/32> (erişim: Mart 2015)
4. 4/1: [facebook.com/photo.p17617&set=a.108017609284358.16836.100002283591673&type=3&theater](https://www.facebook.com/photo.p17617&set=a.108017609284358.16836.100002283591673&type=3&theater) (erişim: Mart 2015)
4/2: Sarnıç, Kamuran Özlem, Kendi Arşivi, New York, A.B.D., Çekim Yılı 2002.
5. 5/1: Sarnıç, Kamuran Özlem, Kendi Arşivi, Kütahya, Çekim Yılı 2000.
5/2: DARGA, A, Muhibbe, Hitit Sanatı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, Sayı: 56, 1992, s. 69.